

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО**

**ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ**

2 (50) / 2018

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського
Протокол № 14 від 20 грудня 2018 р.

Київ – 2018

Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. – К.: НУОУ, 2018. – Вип. 2 (50). – 155 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Алещенко В. І. – доктор психологічних наук СНС;
Воляннюк Н. Ю. – доктор психологічних наук, професор;
Барко В. І. – доктор психологічних наук, професор;
Корольчук М. С. – доктор психологічних наук, професор;
Ложкин Г. Н. – доктор психологічних наук, професор;
Осьодло В. І. – доктор психологічних наук, професор;
Сафін О. Д. – доктор психологічних наук, професор;
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук, професор;
Тополов Є. В. – доктор психологічних наук;
Вітченко А. О. – доктор педагогічних наук, професор;
Кучерявий А. О. – доктор педагогічних наук, доцент;
Свистун В. І. – доктор педагогічних наук, професор;
Ягупов В. В. – доктор педагогічних наук, професор;
Сидоров С. В. – доктор історичних наук, доцент;
Шемаєв В. М. – доктор військових наук, професор;
Семон Б. Й. – доктор технічних наук, професор;
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук, доцент;
Мулява В. Д. – кандидат філософських наук, доцент;
Пашинський В. Й. – кандидат юридичних наук, доцент;

РЕДАКЦІЯ:

Редактор – **Стасюк В. В.**, доктор психологічних наук, професор
Відповідальний секретар – **Богайчук В. Ж.**, кандидат політичних наук, доцент

Засновник – Національний університету оборони України

Виходить 6 разів на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника КВ № 16922-5692 ПР від 15. 07. 2010 р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 22.12.2016 № 1604 збірник “Вісник Національного університету оборони України” визнано фаховим виданням у галузі психологічних наук.

Вид видання – збірник наукових праць

Сфера розповсюдження – загальнодержавна

Адреса редакції:

Київ-049, Повітрофлотський проспект, 28

Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29

e-mail: vesniknuou.esy.es

ISSN 2617-6858 друк

ISSN 2617-6866 он-лайн

© Вісник Національного університету оборони України

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського – 2018

ЗМІСТ

Питання психології

<i>Агаєв Н.</i> Проблеми формування професійної ідентичності майбутніх офіцерів.....	5
<i>Алмаші С., Костю С.</i> Дослідження психологічних характеристик навчальної успішності підлітків.....	14
<i>Барчі Б.</i> Дослідження чинників задоволеності працею попереднього місця роботи безробітних.....	23
<i>Дубчак Г., Сердюк Л.</i> Порівняльний аналіз особливостей стресостійкості студентів та фахівців соціономічних професій.....	31
<i>Колесніченко О.</i> Роль саморегуляції комбатантів у формуванні посттравматичного стресового розладу.....	39
<i>Костюк Д., Костюк В.</i> Психічне та психологічне здоров'я особистості: поняття, зміст та критерії.....	45
<i>Кривець Л.</i> Лідерство як особлива форма влади у сучасному військово-професійному середовищі.....	51
<i>Крутов В.</i> Деякі підходи до вирішення проблеми профілактики та подолання посттравматичного стресового розладу.....	59
<i>Лозінська Н.</i> Психотравма як наслідок травматичного стресу в різних напрямках сучасної психології.....	65
<i>Макарова О.</i> Умови розвитку професійної ідентичності майбутніх правоохоронців під час навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання.....	74
<i>Мельніченко О.</i> Психологічні аспекти прийняття споживачем інформації в рекламі.....	82
<i>Мілорадова Н.</i> Особливості професійної мотивації слідчих органів досудового розслідування на вузівській стадії професіогенезу.....	87
<i>Олійник А.</i> Антисуїцидальні релігійні імперативи і табу.....	94
<i>Сергієнко А., Ковалик Т.</i> Хронологічний огляд структурно-функціональних перетворень внутрішньої розвідки МВС-КДБ і вимог щодо медико-психологічних якостей офіцерів негласного апарату.....	103
<i>Твердохлебова Н.</i> Трансформації ціннісно-сислової сфери правоохоронців на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання.....	112
<i>Ткаченко В., Костюкова Н.</i> До проблеми організації психологічної підготовки до бойових дій в арміях країн НАТО.....	119
<i>Турбан В.</i> Робота центрів соціальних служб із військовослужбовцями – учасниками бойових дій: особливості соціально-психологічних криз.....	127
<i>Турбан В., Осьодло В.</i> Проблема самодетермінації особистості в часі.....	133
<i>Шидлюх В., Сергієнко А.</i> Інформаційно-психологічні війни у світлі АТО.....	139
<i>Хлонь О.</i> Мотивація до здорового способу життя студентів та викладачів вищих навчальних закладів України в контексті історичних традицій.....	145
ДО ВІДОМА АВТОРІВ.....	152

CONTENTS

Issues of psychology

<i>Agaev N.</i> Problems of formation of professional identity of future officers.....	5
<i>Almashi S., Kostiu S.</i> Research of psychological descriptions of educational teenagers' success.....	14
<i>Beata Barchi</i> Satisfaction factor investigation of the unemployed at their previous work place...	23
<i>Dubchak G., Serdiuk L.</i> Comparative analysis of stress resistance features of students and specialists of socioeconomic professions.....	31
<i>Kolesnichenko O.</i> Role of self-regulation of combatants in formation of posttraumatic stress disorder.....	39
<i>Kostiuk D., Kostiuk V.</i> Psychological and psychological health of personality: concept, content and criteria.....	45
<i>Liudmyla Krymets</i> Leadership as a special form of power in the modern military professional environment.....	51
<i>Krutov V.</i> Some approaches to solving the problem of prevention and adjustment of posttraumatic stress disorder.....	59
<i>Lozinskaya N.</i> Psychotrauma as a result of traumatic stress in various areas of modern psychology.....	65
<i>Makarova O.</i> Conditions for the development of the professional identity of future law enforcement officers during their training at higher educational institutions with specific learning conditions.....	74
<i>Melnichenko O.</i> Psychological aspects of acceptance consuming advertising information.....	82
<i>Natalya Miloradova</i> The features of professional motivation of inquiry officers on the stage of professional development when studying in the higher educational establishment.....	87
<i>Oliinyk A.</i> Anti-suicidal religious imperatives and taboos.....	94
<i>Kovalyk T., Sergiienko A.</i> Chronological review of functional & structural changes internal intelligence of MIA-KGB and requirements for applicants for the quality of the service of officers tacitly staff.....	103
<i>Tverdokhliebova N.</i> Transformations of the law enforcement officers' value-and-semantic sphere at the stage of training in higher education institutions with specific training conditions.....	112
<i>Tkachenko V., Kostyukova N.</i> To the problem of the organization of pre-deployment psychological training in the armed forces of the leading countries of the NATO.....	119
<i>Turban V., Osjodlo V.</i> The issue of an individual's self-determination in time.....	127
<i>Turban V.</i> Work of social centers with service members – participants in military operations: peculiarities of their social-psychological crises.....	133
<i>Shydlyukh V., Sergiienko A.</i> Informational and psychological war at the light J.F.O.....	139
<i>Khlon O.</i> Motivation for a healthy lifestyle of students and teachers of higher educational institutions of Ukraine in the context of historical traditions.....	145
INFORMATION FOR AUTHORS	152

*Алмаші С., старший викладач кафедри психології
Мукачівського державного університету
Костю С., к. психол. н., доцент кафедри психології
Мукачівського державного університету*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті здійснений теоретичний аналіз психологічних характеристик навчальної успішності підлітків. Проаналізовані чинники навчальної успішності та неуспішності підлітків. Охарактеризовані особливості навчальної мотивації та її вплив на успішність підлітків. Представлені результати дослідження психологічних характеристик навчальної успішності підлітків.

Ключові слова: навчальна успішність, чинники навчальної успішності, неуспішність підлітків, навчальна мотивація, самооцінка підлітків.

В статье осуществлен теоретический анализ психологических характеристик учебной успеваемости подростков. Проанализированы факторы учебной успеваемости и неуспеваемости подростков. Охарактеризованы особенности учебной мотивации и ее влияние на успеваемость подростков. Представлены результаты исследования психологических характеристик учебной успеваемости подростков.

Ключевые слова: учебная успеваемость, факторы учебной успеваемости, неуспеваемость подростков, учебная мотивация, самооценка подростков.

Актуальність дослідження. На теперішній день проблема успішності є однією з головних завдань шкільного психолога та педагогічного колективу школи. У сучасних підлітків часто виникають труднощі у навчанні. Успішність у навчанні пов'язана із усвідомленням дитиною важливості отриманих знань, а також залежить від її зацікавленості та вмотивованості щодо їх отримання.

Актуальність дослідження зумовлена й тим, що інтелектуальна діяльність для підлітка є головним видом діяльності, а від того, як учиться підліток, багато в чому залежить його психічний розвиток, становлення його як громадянина. Новий, більш високий рівень навчальної діяльності підлітків визначається ступенем її самостійності. На початку підліткового віку спостерігається велика розмаїтість у рівнях розвитку навчальної діяльності – від найбільш низького рівня, при якому відсутні елементарні вміння організувати самостійну роботу, через ряд проміжних форм до найбільш високого рівня, при якому самостійно освоюється й новий матеріал, і навіть нові області знань. Однак перспективним відносно розвитку є саме останній рівень.

Підлітковий вік відрізняється підвищеною інтелектуальною активністю, що стимулюється не тільки природною віковою допитливістю підлітка, але й

бажанням розвивати, продемонструвати свої можливості. У зв'язку з тим, що в освітньому процесі на перший план виходить унікальна цілісна особистість, що навчається, яка прагне максимально реалізувати свої можливості, проблема успішності її навчальної діяльності набуває особливого значення.

Найважливішим показником успішності школярів є академічна успішність. У ряді досліджень розвитку дітей шкільну успішність вважають проявом індивідуальних особливостей пізнавального і соціального розвитку. Зазвичай її оцінюють по підсумковим балам за рік і за даними тестування. Формальним показником шкільної успішності є відмітка, яку педагог виставляє дітям.

Оцінка відображає не тільки знання, що є у учня, а також уміння і здібності учня поповнювати запас знань, тобто навченість. Крім того, чинниками шкільної успішності є рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності, загальний розвиток інтелектуальної сфери, емоційна зрілість і особистісні якості.

Впродовж багатьох років дослідники, кажучи про навчальну діяльність і її успішність, перш за все мали на увазі провідну роль інтелектуального рівня особистості. Але деякі експериментальні дослідження примушують по-новому поглянути на проблему співвідношення

мотиваційного і інтелектуального чинників. Висока позитивна мотивація може заповнювати нестачу спеціальних здібностей або недостатній запас знань, умінь і навичок, граючи роль компенсаторного чинника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали соціологічні та психологічні положення про особистість як суб'єкт життєдіяльності (Н.І. Анциферова, І.Д. Бех, В.О. Білоусова, П.М. Якобсон); закономірності розвитку підлітків та роль навчальної діяльності у ньому (Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін, І.С. Кон, Г.С. Костюк, В.В. Крутецький, А.В. Мудрик, В.М. М'ясищев, А.В. Петровський, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, Р. Бернс, Я.О. Гошовський, Р.М. Грановська) та інші.

Мета дослідження. З огляду на актуальність і недостатню розробленість проблеми, метою статті є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічних характеристик навчальної успішності підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання для підлітка є головним видом діяльності, а від того, як учиться підліток, багато в чому залежить його психічний розвиток, становлення його як громадянина. Спостерігається перебудова навчальної діяльності підлітків. У підлітковому віці істотно перебудовується характер навчальної діяльності. Причому не тільки ускладнюється сама навчальна діяльність: збільшується кількість навчальних предметів, замість одного вчителя із класом працюють 5–6 учителів, у яких різні вимоги, різний стиль проведення уроку, різне відношення до учнів. Головне, поступово наростаюча дорослість підлітка робить неприйнятними для нього звичні молодшому школяреві старі форми й методи навчання.

Якщо учень ще недавно охоче слухав докладні пояснення вчителя, то тепер подібна форма знайомства з новим матеріалом часто викликає учня нудьгу, байдужість, явно обтяжує його. Схильний раніше до дослівного відтворення навчального матеріалу, він прагне тепер відтворювати матеріал своїми словами, і протестує, коли вчитель вимагає точного відтворення (формули, закону, визначення) [3].

Розширення зв'язків з навколишнім світом, широке всепоглинаюче спілкування з однолітками, особисті інтереси й захоплення також часто знижують безпосередній інтерес підлітків до навчання. Свідомо-позитивне відношення учнів до навчання виникає тоді, коли навчання задовольняє їхні пізнавальні потреби, завдяки чому знання здобувають для них певний зміст як необхідна й важлива умова підготовки до майбутнього самостійного життя. Однак, тут часом спостерігається розбіжність: прагнення до набуття знань може сполучатися з байдужим або навіть негативним відношенням до шкільного навчання. Це може бути своєрідною реакцією на ті або інші невдачі в навчанні, на конфлікт із учителем. Підліток зазвичай гостро переживає ці невдачі: робить вигляд, що до успіхів у навчанні він зовсім байдужий.

Найбільш істотну роль у формуванні позитивного відношення підлітків до навчання, як показали дослідження, грають змістовність навчального матеріалу, його зв'язок з життям і практикою, проблемний й емоційний характер викладу, організація пошукової, пізнавальної діяльності, що дає учням можливість переживати радість самостійних відкриттів, озброєння підлітків раціональними прийомами навчальної роботи, навичками самовиховання, що є неодмінною передумовою для досягнення успіху [4].

У процесі навчання дуже помітно вдосконалюється мислення підлітка. Зміст і логіка досліджуваних у школі предметів, зміна характеру й форм навчальної діяльності формують і розвивають у нього здатність активно, самостійно мислити, міркувати, порівнювати, робити глибокі узагальнення й висновки. Довіра вчителя до розумових можливостей підлітка дуже відповідає віковим особливостям особистості.

Розглянувши особливості навчальної діяльності школярів-підлітків, ми прийшли до висновку про те, що саме в цьому віці навчання може стати усвідомленою необхідністю, але в цьому ж віці може бути загублений інтерес до навчання, як основного виду діяльності учнів. Тому важливо знайти методи й засоби підтримки інтересу до навчання, адже відношення підлітків до навчання обумовлене,

насамперед, якістю роботи вчителя і його відношенням до учнів.

На теперішній день проблема успішності є однією з головних завдань шкільного психолога та педагогічного колективу школи. Успішність у навчанні пов'язана із усвідомленням дитиною важливості отриманих знань, а також залежить від її зацікавленості та мотивованості щодо їх отримання. Під неуспішністю розуміється невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, що фіксується після закінчення якогось значного відрізка процесу. Неуспішність і відставання взаємозв'язані. Відставання – це невиконання вимог, які мають місце на одному з проміжних етапів всередині того відрізка навчального процесу, який служить тимчасовим показником для визначення успішності.

Основними причинами неуспішності учня є психологічні труднощі випробовувані школярем в процесі навчання. Боротися з неуспішністю в цих умовах – значить проводити профілактичну роботу з невстигаючими школярами. Вивчення відповідних наукових даних підкреслює три основні чинники успішності: вимоги до учнів, які ставляться школою; психофізичні можливості учнів; соціальні умови їх життя, виховання та навчання в школі та поза шкільного навчання. У можливостях дітей розрізняють дві тісно пов'язані один з одним сторони – фізичні можливості (стан організму його розвиток) та психічні (розвиток мислення, уваги, сприймання, уваги та пам'яті).

Важливим показником розвитку мотиваційної сфери підлітка є їхні інтереси - форма вияву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і сприяє ознайомленню з новими фактами дійсності. Саме у сфері інтересів виявляються спрямованість, інтелектуальна та емоційна активність особистості. З дорослішанням підліток усе частіше і послідовніше виявляє просоціальну та індивідуально-суспільну мотивацію діяльності, що супроводжується ослабленням групової мотивації. Отже, підлітковий вік є важливим етапом соціального розвитку, у межах якого відбувається становлення його спонукальної сфери.

Розумова активність молодших підлітків велика, але здібності розвиваються

тільки в діяльності, яка викликає позитивні емоції. Успіх (або неуспіх) істотно впливає на мотивацію навчання. Оцінки при цьому відіграють важливу роль: висока оцінка дає можливість підтвердити свої здібності. Збіг оцінки та самооцінки важливий для емоційного благополуччя підлітка. В іншому випадку неминучий внутрішній дискомфорт і навіть конфлікт. Враховуючи фізіологічні особливості віку (неузгодженість темпів росту і розвитку різних функціональних систем організму) можна зрозуміти і крайню емоційну нестабільність підлітків.

Результати дослідження. У сучасній школі існує багато труднощів, пов'язаних з навчальною успішністю підлітків, серед яких найважливішою виступає проблема навчальної мотивації. Дослідження проводилася на базі Підвиноградівської ЗОШ I-II ст., в дослідженні взяли участь учнів 8-9 класів в кількості 55 осіб.

Для діагностики мотиваційної сфери підлітків нами було використано наступні методики: «Опитувальник самовідношення» В.В. Століна, С.Р. Пантелєєва та методику «Оцінка рівня домагань-структура мотивації» (В.К. Гербачевський).

Аналізуючи отримані результати учнів 8 класу за методикою «Опитувальник самовідношення» В. В. Століна, С. Р. Пантелєєва можна зробити висновок, про найбільшу вираженість шкали S - її середнє значення складає 78,83. Шкала вимірює почуття «за» чи «проти» власного «Я» випробуваного, відображає уявлення про те, що учень здатен викликати в інших людей повагу, симпатію, схвалення і розуміння, тобто очікуване, позитивне ставлення до себе. Зазвичай підліток викликає схвалення інших за допомогою своїх досягнень у навчанні, що і можемо побачити в результатах навчальної успішності. Найменшу вираженість спостерігаємо за шкалою «очікуване ставлення від інших» середнє значення якої - 33,13. Шкала відображає очікування позитивного або негативного ставлення до себе від оточуючих. Мала вираженість шкали «очікуване ставлення від інших» зумовлена тим, що підліток не сприймає критику на рахунок своєї навчальної успішності з боку сторонніх людей, а лише ту яка відходить від значущих близьких.

Для унаочнення отриманих результатів, дані представлені на рисунку (див. рис.1).

Питання психології

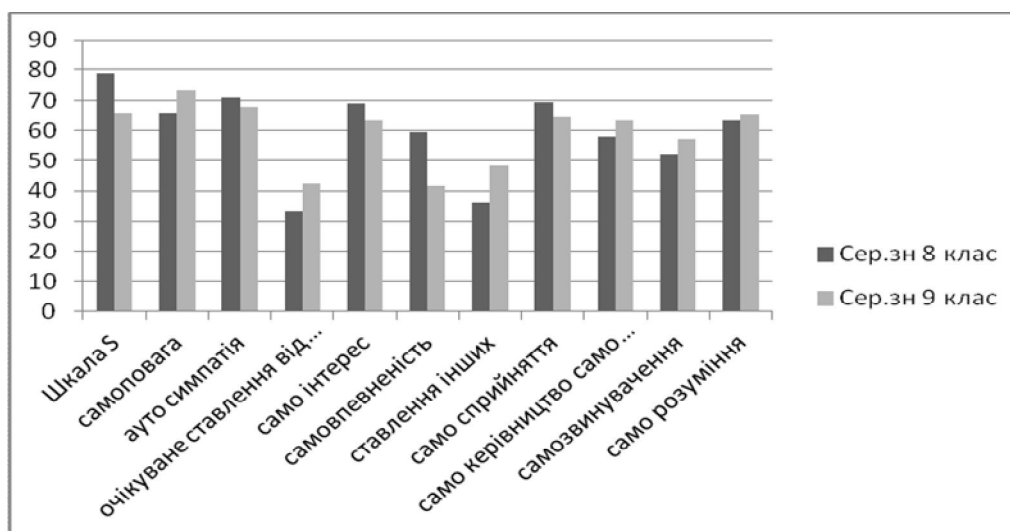

Рис. 1. Показники значень за методикою В. В. Століна учнів 8-9 класів

Аналізуючи результати 9 класу можемо стверджувати про домінування шкали «самоповага», середнє значення якої 73,2. Йдеться про той аспект самоствавлення, який емоційно і змістовно об'єднує віру в свої сили, здібності, енергію, самостійність, оцінку своїх можливостей контролювати власне життя. Найменш виражена шкала «самовпевненість» її середнє значення становить 41,8. Інтерпретуємо це як невпевненість підлітків у собі, в своїх можливостях. Низька вираженість цієї шкали в учнів може посприяти відповідно низькій успішності в навчанні та низькому рівні знань, що і можемо спостерігати в підлітків на основі отриманих результатів їх успішності.

Отже, на основі отриманих даних можемо виокремити наступні тенденції:

- В ході дослідження було виявлено що з віком «саморозуміння» в підлітків зростає, в учнів 8 класу сер. знач. - 63,3 а в

учнів 9 класу сер. знач. - 65,4 - це можемо трактувати як позитивну тенденцію, яка позитивно може впливати на рівень навчальної успішності дітей підліткового віку, оскільки вони починають більше розуміти самих себе та середовище навколо них.

- Негативною тенденцією є те, що показники шкали «самоінтерес» значно знижуються, зокрема: в учнів 8 класу сер. знач. - 69,3 а в учнів 9 класу сер. знач. - 63,5. Невираженість такої шкали як «самоінтерес» може негативно вплинути на рівень знань учнів, що і можемо спостерігати в дев'ятикласників.

Наступною в ході дослідження, ми використали методику Гербачевського, мета якої оцінити рівень домагань учнів 8-9 класів.

З метою унаочнення подаємо отримані дані у вигляді діаграми (див. рис 2).

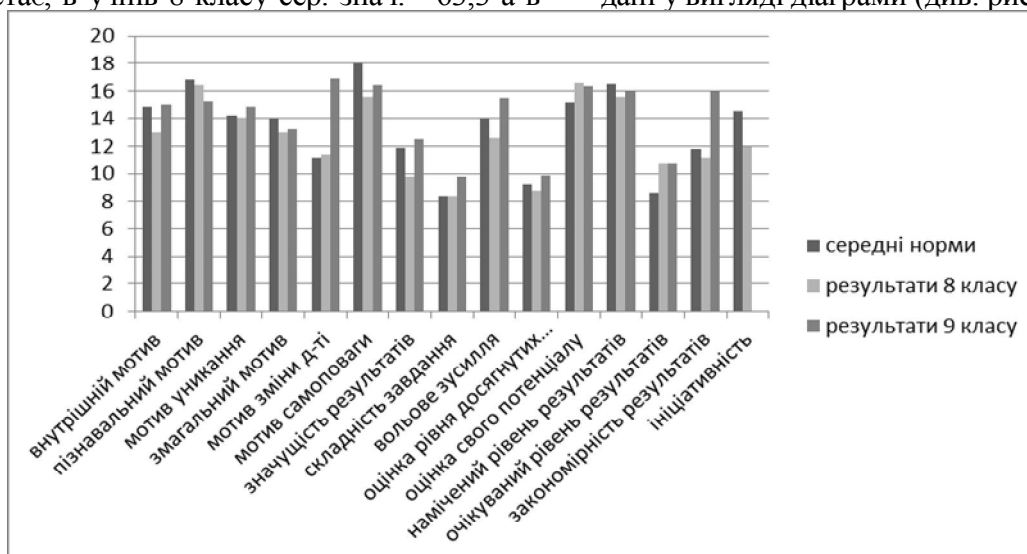

Рис. 2. Середні значення показників мотиваційної структури досліджуваних учнів 8-9 класів.

Проаналізуємо спочатку отримані результати дослідження учнів 8 класу. Зокрема, у досліджуваних спостерігається домінування такого компоненту як прогнози оцінок діяльності суб'єкта – $X_{сер} = 13,20$ при ($X_{норм} = 12,75$). Вираженість цього компоненту дає змогу прогнозувати майбутню діяльність, співставляти можливі затратені зусилля з очікуваними результатами, що має позитивний вплив на рівень навчальної успішності учнів 8 класу. Водночас, спостерігається тенденція до низьких показників таких компонентів як: ядро мотиваційної структури особистості значення якого $X_{сер} = 13,90$, при ($X_{норм} = 14,81$), досягнення достатньо важких цілей – $X_{сер} = 11,24$ при ($X_{норм} = 11,73$) та компонент фактор причини діяльності (атрибути) – $X_{сер} = 11,75$ при ($X_{норм} = 13,19$). Невираженість цих компонентів може спричинити у подальшому тенденцію до зниження навчальної діяльності та спаду рівня успішності учнів.

Аналізуючи отримані результати учнів 9 класу, можемо виокремити домінування всіх компонентів мотиваційної структури, зокрема: фактор причини діяльності (атрибути) – $X_{сер} = 15,76$ при ($X_{норм} = 13,90$), ядро мотиваційної структури особистості – $X_{сер} = 15,27$ при ($X_{норм} = 14,81$), прогнози оцінок діяльності суб'єкта – $X_{сер} = 13,43$ при ($X_{норм} = 12,55$) та досягнення достатньо важких цілей – $X_{сер} = 12,78$ при ($X_{норм} = 11,73$). Показники компонентів мотиваційної структури є вищими від норми, це може позитивно впливати на активізацію подальшої навчальної діяльності учнів.

В компоненті «ядро мотиваційної структури особистості» учнів 8 класу можемо виокремити домінування «пізнавального мотиву» - $X_{сер} = 16,40$ при ($X_{норм} = 16,80$). Вибір такого мотиву характеризує інтерес учнів до результатів своєї діяльності. Пізнавальні мотиви: виявляються у пробудженні пізнавальних інтересів і реалізуються шляхом отримання задоволення від самого процесу пізнання та його результатів. Пізнавальна діяльність учнів 8 класу є провідною сферою їх життєдіяльності. Високий показник вираженості даного мотиву прослідковується і в результатах навчання, оскільки знання учнів перебувають на високому рівні. Також можемо

стверджувати, що в цьому компоненті має досить низький показник «мотив самоповаги» - $X_{сер} = 15,60$ при ($X_{норм} = 17,95$), чим нижчий рівень самоповаги учня, тим вірогідніше, що він страждає від самотності й тому не виявляє комунікативних якостей.

У компоненті досягнення достатньо важких цілей домінує мотив «оцінка свого потенціалу» - $X_{сер} = 16,60$ при ($X_{норм} = 15,20$). Вибір учнями цього компоненту характеризує їхню можливість жити багатим внутрішнім життям і ефективно взаємодіяти з оточенням, бути продуктивним у навчанні, успішно зростати і розвиватися. Та найменш вираженим у цьому компоненті є «значущість результатів» - $X_{сер} = 9,80$ при ($X_{норм} = 11,20$) це свідчить, що восьмикласники не вміють прогнозувати власні можливості у співставленні з досягненням значимих для них результатів.

У компоненті прогнози оцінок діяльності суб'єкта домінує мотив «очікуваний рівень результатів» - $X_{сер} = 10,80$ при ($X_{норм} = 8,6$). Також мотив «намічений рівень мобілізації зусиль» має низькі показники – $X_{сер} = 15,60$ при ($X_{норм} = 16,5$). Це досить чітко вказує на несформовані в учнів навички планування та організації власної діяльності, систематизування навчання, що може позначитися на якості показників успішності досліджуваних.

У компоненті фактори причини діяльності (атрибути) можна говорити про домінування мотиву «ініціативність» - $X_{сер} = 12,00$ при ($X_{норм} = 14,57$). Такий вибір учнів можна характеризувати проявом цікавості з боку учнів до навчальної діяльності. Також можемо прослідковувати тенденцію до низької вираженості мотиву «закономірність результатів» - $X_{сер} = 11,20$ при ($X_{норм} = 11,80$) що негативно позначається на рівні навчальної успішності.

Аналізуючи результати дослідження учнів 9-го класу, спостерігаємо, що у компоненті «ядро мотиваційної структури» переважає мотив «зміни діяльності» $X_{сер} = 16,86$ при ($X_{норм} = 11,17$) це може бути зумовлене тим, що учні 9-го класу готуються до профільного навчання та вибирають вужче коло навчальних предметів. Вибір цього мотиву розкриває тенденцію до припинення шкільного

Питання психології

навчання учнів, та переходу на інший рівень здобуття освіти (професійний, технічний). Пізнавальний мотив має невелике відхилення від норми $X_{сер} = 15,26$ при ($X_{норм} = 16,80$) що викликає занепокоєння. Невираженість цього мотиву може негативно впливати на успішність підлітків. У компоненті «досягнення достатньо важких цілей» можемо стверджувати про домінування мотиву «вольове зусилля» $X_{сер} = 15,46$ при ($X_{норм} = 13,94$), це свідчить про те, що дев'ятикласники в ході практичної діяльності мають справу з реальними труднощами власної освітньої діяльності та усвідомлюють цінність власних вольових зусиль при виконанні конкретних завдань поставлених педагогами перед ними. Тенденція до низьких показників не спостерігається.

У компоненті «прогнози оцінок діяльності суб'єкта» можемо спостерігати, що отриманий показник мотиву «очікуваний рівень результатів» $X_{сер} = 10,83$ при ($X_{норм} = 8,6$) значно вище від норми, це може бути зумовлене високим рівнем домагань і мати позитивний вплив на навчальну діяльність підлітків.

У компоненті «фактор причини діяльності (атрибути)» бачимо домінування мотиву «закономірність результатів» $X_{сер} = 16,03$ при ($X_{норм} = 11,8$) що, свідчить про потребу у навчанні та продуктивності від процесу вчення.

Отже, на основі отриманих результатів методики «Оцінка рівня домагань В. Гербачевського» можемо спостерігати наступні тенденції:

- Серед учнів 8 класу прослідковуємо чітке домінування компоненту «прогнози оцінок діяльності суб'єкта» $X_{сер} = 13,90$ та низькі показники невираженості інших компонентів. А в учнів 9 класу прослідковується тенденція до значно вищих показників по всіх компонентах мотиваційної структури, що є позитивним явищем.

- В учнів 8 класу в «ядрі мотиваційної структури» домінує «пізнавальний» мотив $X_{сер} = 15,27$, в той час коли в учнів 9 класу цей мотив не є достатньо вираженим. Це є досить негативна тенденція, оскільки даний компонент, а особливо його внутрішній та

пізнавальний мотиви, є визначальними при виконанні будь-якої діяльності і зокрема безпосередньо впливають на навчальну успішність учнів.

- В компоненті «досягнення достатньо важких цілей» в учнів 8 класу переважає мотив «оцінка свого потенціалу» $X_{сер} = 16,00$, що є позитивною тенденцією для навчальної успішності. Але в той час мотив «значущість результатів» має достатньо низькі показники $X_{сер} = 9,8$, що дає нам причини для хвилювання. В учнів 9 класу в цьому компоненті переважає мотив «вольове зусилля» $X_{сер} = 15,46$ - це дає нам змогу говорити про те, що учні 9 класу усвідомлюють цінність своїх вольових зусиль, які вони прикладають в ході навчальної діяльності.

- Прослідковуємо позитивну тенденцію мотиву «очікуваний рівень результатів» $X_{сер} = 15,60$ в компоненті «прогнози діяльності суб'єкта». Це свідчить про сформовані навички планування своєї навчальної діяльності, що позитивно впливає на рівень знань учнів.

- В компоненті «фактори причини діяльності» в учнів 8 класу переважає мотив «ініціативності» $X_{сер} = 12,00$, що підтверджує зацікавленість в новому, прагнення до навчання та інтерес до шкільних предметів. В учнів 9 класу переважає мотив «закономірність результатів» $X_{сер} = 16,03$, що свідчить про формування в учнів процесу професійного самовизначення, оскільки вони перебувають на порозі визначення майбутньої професії. Негативною тенденцією вбачаємо невираженість мотиву «ініціативності», що особливо може позначатися на рівні показників навчальної успішності.

Наступною методикою, яку ми використали для діагностики навчальної мотивації школярів,- є методика Матюхіної. Для збільшення наочності результати представлені на рис.3).

Отже, з отриманих даних можемо побачити, що в учнів домінують такі мотиви: самовизначення і самовдосконалення (64% в учнів 8 класу та 76,6% в учнів 9 класу) та мотив досягнення успіху (52% в учнів 8 класу та 66,6 в учнів 9 класу).

Питання психології

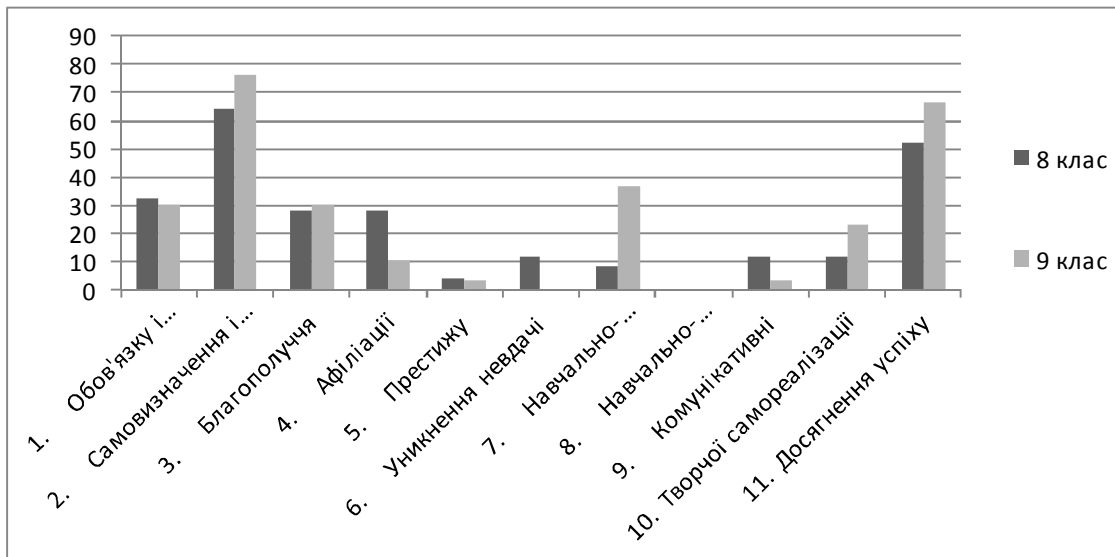

Рис.3 Показники дослідження за методикою М.В. Матюхіної в модифікації Н.Ц. Бадмаєва учнів 8-9 класів (у %)

Мотив «самовизначення і самовдосконалення» виражений в 64% учнів 8 класу та 76,6% учнів 9 класу це означає, для того щоб самовизначитися в житті, учень повинен проявити свідомість, активність і відповідальність за своє життя, оскільки від цього залежить його спосіб життя. У підлітковому віці незалежно від власного бажання учень постає перед обов'язковим вибором – вибором професії, від вирішення якого буде залежати його майбутнє. Потреба у самовизначенні та самореалізації підлітка в 9 класі обумовлюється специфічними внутрішніми умовами розвитку: формуванням світогляду як узагальненої форми самосвідомості, що виявляється у прагненні підійти до себе з позицій, декларованих у суспільстві і фактично пануючих у ньому цінностей. Мотив «досягнення успіху» домінує у 52% восьмикласників та 66,6% дев'ятикласників, що свідчить про те, що учні вчаться для того щоб досягнути певного успіху у тій чи іншій сфері життєдіяльності.

Також можемо побачити негативну тенденцію навчально-пізнавального мотиву націленого на процес навчання 0% , мотиву престижу – 4% у 8 класу та 3,3% у 9 класу. Невираженість навчально-пізнавального мотиву спрямованого на процес діяльності в досліджуваних може спричинити виникнення тенденції до зниження рівня поточної успішності учнів. Також переважання середнього рівня успішності в 9 класі може бути спричинене абсолютним 0 в показнику даного мотиву.

Отже, проаналізувавши дану методику можемо виокремити наступні тенденції:

- У 8 класі мотив «самовираження та самовдосконалення» має показник 64% що є досить високим показником та мотив «обов'язку та відповідальності» 32% також має високе значення. Що характеризує навчальну діяльність учнів із позитивної сторони, вони дійсно усвідомлюють свій основний обов'язок вчитися. Вираженість цього мотиву можна побачити на результатах успішності учнів 8 класу. Негативними тенденціями є невираженість мотивів «навчально-пізнавальні (процес діяльності)» - 0% та «престижу» 4% у подальшому слабка вираженість цих мотивів може спричинити появу низьких показників рівня знань в учнів.

- В учнів 9 класу можемо виокремити домінування таких стійких мотивів як «самовираження та самовдосконалення» - 76,6% та «досягнення успіху» - 66,6. Вищий показник мотиву «самовираження та самовдосконалення» в 9 класі зумовлений на нашу думку тим що учні самовизначилися з майбутньою професією і стараються досягти успіху в поставлених перед собою цілях. Можемо прослідкувати негативну тенденцію до слабкого вираження мотиву «престижу» - 3,3. Оскільки здобуття освіти супроводжується здобуттям певного статусу невираженість цього мотиву може негативно позначитися на майбутній навчальній діяльності. Також негативну тенденцію має «навчально-пізнавальний (процес діяльності)» значення мотиву складає 0%. Виходячи з цього можемо

Питання психології

говорити, що невираженість цього мотиву в 9 класі спричинило низький рівень успішності.

Для досягнення поставленої мети представимо кореляційний аналіз здійснений в програмі SPSS Statistics 17.0. В результаті аналізу ми отримали матрицю

кореляцій, за допомогою якої визначили зв'язок навчальної успішності та мотивації підлітків на статистично значимому рівні ($P < 0,05$). В програмі ми використали коефіцієнт кореляції Пірсона (r).

Узагальнені дані кореляційного аналізу представлені в таблиці (див. табл.1).

Таблиця 1

Узагальнені дані кореляційного аналізу

Шкала 1	Шкала 2	R
1. Пізнавальний мотив (методика Гербачевського)	Рейтинг	0,4
2. Змагальний мотив (методика Гербачевського)	Рейтинг	0,38
3. Мотив зміни діяльності (методика Гербачевського)	Рейтинг	-0,3
4. Оцінка рівня досягнутих результатів (методика Гербачевського)	Рейтинг	0,398
5. Самоінтерес(тест-опитувальник самоствавлення В. В. Століна)	Рейтинг	0,41

Отже, проаналізуємо зв'язок отриманих мотивів із навчальною успішністю підлітків.

«Пізнавальний мотив» корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (0,4). «Змагальний мотив» корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (0,38).

Можемо побачити, що абсолютне значення коефіцієнта перевищує 0,3, тож можемо говорити про прямий, помірний зв'язок між пізнавальним мотивом та навчальною успішністю. Тобто, чим більше виражений буде в учня пізнавальний мотив, тим більша може бути його навчальна успішність. І навпаки, чим більша успішність, тим більший буде пізнавальний мотив, що буде спонукати учня до пізнання чогось нового, саморозвитку та самовдосконалення. Також можемо побачити прямий, помірний зв'язок між змагальним мотивом та успішністю. Тобто підвищення показників успішності пов'язане із проявом їх змагальності, бажанням до першості.

«Мотив зміни діяльності» корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (-0,3). В такому випадку можемо стверджувати про обернений, помірний зв'язок між мотивом зміни діяльності та успішністю учнів. Тобто значне розосередження учнів на різних видах діяльності може вплинути на зниження їх навчальної успішності.

«Мотив оцінка рівня досягнутих результатів» корелює із навчальною успішністю на рівні значимості – (0,398). Можемо стверджувати про помірний, прямий зв'язок мотиву оцінки рівня досягнутих результатів із успішністю підлітків. Тобто адекватна оцінка рівня досягнутих результатів, їх аналіз впливає на успішність учнів.

Також прослідковується помірний, прямий зв'язок успішності із шкалою «самоінтерес» на рівні значимості (0,41). Це означає що висока навчальна успішність несе за собою високий рівень самоінтересу. Водночас, чим вищий самоінтерес підлітків, тим тенденція успішності буде зростати. Це відображає міру близькості учня до самого себе, зокрема інтерес до власних думок і почуттів, готовність спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй цікавості для інших.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі отриманих результатів, спостерігаємо необхідність у розвитку мотиваційної сфери підлітків, з метою покращення їх навчальної успішності. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у підборі системи тренінгових вправ, спрямованих на розвиток внутрішньої та пізнавальної мотивації підлітків.

Список використаних джерел

1. Володарська О. Вивчення мотивації навчальної діяльності підлітків / О. Володарська // Психолог. – 2013. – №17. – С.33-42.
2. Дзюбко Л. Діагностика навчальної мотивації : збірник методик / Л. Дзюбко, Л. Гриценко. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека "Шкільного світу").

Питання психології

3. Драганчук Т. Мотивація підлітків до навчання в школі / Т. Драганчук // Основи здоров'я. – 2014. – №7. – С.2-8.
4. Заброцький М. М. Основи вікової психології : Навч. посіб. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України / М. М. Заброцький. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2001. – 112 с.
5. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : Рекомендовано МОНУ як навч. посібник для студ. ВНЗ / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – Вид. 2-е, доповнене. – К : Каравела, 2007. – 400 с.

References

1. Volodarska O (2013). Vyvchennia motyvatsii navchalnoi diialnosti pidlitkiv [Studying of teenager's education work motivation]. Psykholoh., 17, 33-42 (in Ukrainian).
2. Dziubko L. (2011) Diahnostyka navchalnoi motyvatsii : zbirnyk metodyk [Educational motivation diagnosis(detection): digest of methodologies.]. K. (in Ukrainian).
3. Drahanchuk T. (2014) Motyvatsiia pidlitkiv do navchannia v shkoli [Teenager's motivation for studying at school]. Osnovy zdorovia, 7, 2-8 (in Ukrainian).
4. Zabrotskyi M. M. (2001) Osnovy vikovoi psykholohii : Navch. posib. Rekomendovano Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy [Basis of age-based psychology]. Ternopil : Navchalna knyha-Bohdan (in Ukrainian).
5. Skrypchenko O. V. (2007) Vikova ta pedahohichna psykholohiia : Rekomendovano MONU yak navch. posibnyk dlia stud. VNZ [Age-based and pedagogical psychology]. K : Karavela (in Ukrainian).

SUMMARY

*Almashi S., a senior teacher of psychology department
Kostiu S., candidate of psychology sciences,
docent in psychology department*

RESEARCH OF PSYCHOLOGICAL DESCRIPTIONS OF EDUCATIONAL TEENAGERS'SUCCESS

The theoretical analysis of psychological descriptions of educational teenagers'success is carried out in the article. Factors of educational success and unsuccess of teenagers are analysed. The features of educational motivation and her influence on success of teenagers are described too. Presented methodologies of research of psychological descriptions of educational teenagers' success, such as: test-questionnaire of self-attitude (V.V.Stolina), level mark of achievement – the structure of motivation (V.K. Herbachevskyi). For the achievement of the aim a cross-correlation analysis is presented and carried out in the programme SPSS Statistics 17.0. As a result of analysis the matrix of correlations is got. The coefficient of correlation of Pirsona is used in the programme. The brain activity of teenagers are large. The possibilities develop during the activity . It causes positive emotions. Success and unsuccess influence on motivation of the study. Marks play an important role. Coincidence estimations and self-appraisals it is important for emotional prosperity of teenager. In other case inevitable internal discomfort and even conflict will be in the future. Taking into account the physiology features of age, it is possible to understand extreme emotional changeability of teenagers. On the basis of the got results a necessity is traced for development of motivational sphere of teenagers, with the purpose of improvement to educational progress. It is indicated on the prospect of subsequent researches, which consists in the selection of the system of exercises and direct on development of internal and cognitive motivation of teenagers.

Keywords: educational progress, factors of educational progress, unprogress of teenagers, educational motivation, self-appraisal of teenagers.